

AĞIT

İsmail ARSLAN

TÜRKMEN AĞITÇISI ANDIRINLI HASİBE HATUN

Ağit deyince ve ağıtçı denince, Yaşar Kemal'in kitaplarında, Çukurova'nın ve Türkmenlerin en ünlü ağıtçısı, diye yazdığı Hasibe Hatun akla gelir. Hasibe Hatun, Andırın'ın Gökahmetli köyünden Kara Mehmet Ağa'nın kızıdır. Güzeldir, hazırcevaptır, zeki, cesur, cevval ve su gibi durudur. Daha 14 yaşındayken Kadırlı'nın büyük esnaf ve toprak ağalarından Darendeli Mustafa Ağa, Hasibe kıza sevdalanır. İstetir, yaşı küçük olduğu için Hasibe, Mustafa Ağa'ya verilmek istenmez. Ağa, vazgeçmek niyetinde değildir ve "terazinin bir gözüne Hasibe'yi koyun, öbür gözüne ağırlığınca altın koyar, alırım." der ve de alır.

Hasibe'nin Mustafa Ağa'dan oğulları ve kızları olur. Kendisinden yaşlı olan eşinin ölümünden sonra Hasibe Hatun, gençliğinde de sevdalı olduğu Kayınbabam Hacı İsmail Ağa ile evlenir. Söylediği ağıtlar, destanlar, taşlamalar, atışmalar ve güzellemelemlerle Çukurova'da ünlenir. Adana Halk Evi etkinliklerine özel konuk olarak çağrılır. O'nun bir çok ağıdı, destanı, güzellemesi ve taşlaması Halkevi Dergisi'nde yayımlanır. Adana Etnoğrafya müzesinin oluşturulmasında Hasibe Hatun'dan yararlanılır. Hacı İsmail Ağa ile evliyken 1945 yılında Adana'da ölür. O günün şartlarında cenazesi memleketine getirilememiştir. Adana ve Kadırlı'da Şair Hasibe Hatun'un adı sokaklara verilir.

Hasibe Hatun ağıtçıdır, ancak o, her ölüye ağıt yakmaz. Onun ağıt yakacağı kişiler ya toplumsal değer açısından yeri doldurulmaz ağalar, beyler, yiğitler ya da gençler güzeller, koçaklar, olmalıdır. Ancak o ille de genç ve güzellerin ağıtçısıdır. Ağa, bey de olsa yaşı kemale ermişse, dünyada gün görüp alını, yeşilini kuşanmışsa, yani dünyada alacağı vereceği kalmamışsa ağıt yakmaya gönlü elvermez.

Kadırlı'nın ünlü ağalarından ve eşrafından Coşkunzade Hacı Musa Ağa'nın ölümünde ağıt yakması için Hasibe Hatun'a ısrarcı olurlar. Ağa'nın eşini kırmak istemeyen Hasibe Hatun yaşlı ağa için;

Ben yalnız ağlayamam
Hatun beraber ağlasın
Gayrı Ağa'nın sırası
Allah ırahmat eylesin.

Dörtlüğünü söyler ve ağzından başka söz çıkmaz.

Hatunların ısrarı üzerine gönlüsüz de olsa bir dörtlük daha söyler ve ağıdı orada bitirir.

Yüksek kaldırım salını
Gitsin görününü görününü
Allah nazardan saklasın
Bir oda dolu torunu.

Hasibe Hatun içinden gelmezse ağıt söylemez.

Geben taraflarında yaşayan hatırlı bir Ermeni'nin ölüsüne, ağıt yakması istenir. Hasibe Hatun, şu dörütlüğü söyler:

Asker gelir boruyunan
Ladıf gelir sürüyünen
Hurşit de ölsün, Serkis de ölsün
Gelin de ölsün kariynan

Hasibe Hatun, Kızılcova'ya yaylaya çıkan, Gökahmetli köyünden akrabalarını ziyarete gider. Bakar görür ki Emmi uşakları Berke Dağı'na geyik avına gitmişler. Hasibe Hatun geyik etini sever ve avcılarını beklemeye başlar. Ne var ki ava gidenler eli boş döner. Hasibe Hatun taşlamayı esirgemez.

Ava gitmiş aslanlarım
Ormanda silah takılar
Etsemış Emmim uşağı
Baltanın sapın kokular.
(Etsemek:canı et istemek,eti çok özlemek.)

Baltanın sapını koklamak: Burada Hasibe Hatun, et bulamayan emmi uşaklarının et özlemini gidermek için balta sapı kokladığını söylüyor. Neden mi? Baltayı insanlar eliyle kavrar. İnsan eli ile kavranan balta sapına el ve derinin kokusu, yani et kokusu sindi diye, ete olan özlemini bastırmak için balta sapı kokladıklarını söylüyor.

Hasibe Hatun'un ilk iki dizede "Aslanlarım ava çıkmış / Ormanda silah takılar " dizesini duyanlar, sanki Emmi uşakları bir obaya yetecek kadar geyik eti ile gelecekleri duygusuna kapılıyorlar. Son iki dizede yerin dibine girdiriyor ki o aslanlar et yerine balta sapı kokluyorlar. Hasibe Hatun öylesine ironik bir taşlama yapıyor ki, emmi uşakları av sözünü bir daha ağızlarına alamıyorlar.

O hep erkekler meclisinde başköşede oturur, sigara içer, söz ve sohbetle herkes Hasibe Hatun'un ağızının içine bakar. Sevmediği ya da öfkelenildiği kişiler için, öyle bir destan dizer ki onları yerden yere vurur, insanların içine çıkamaz hale getirir. Övdüğünü de över, başı tuğlu vezir eder. O nedenle herkes Hasibe Hatun'la hoş geçinmek zorundadır. Yoksa Kayserililerin eşek boyadığı gibi boyar adamı. Sözü sohbeti hoştur. O yalnızca yöresel bir ağıtçı değil ülke ve ulusal konularda da duyarlıdır.

Yıl 1938, Mustafa Kemal daha sağdır ve Hatay'ı almaya kararlıdır. 1923 yılında Adana'ya yaptığı ziyaret sırasında siyahlar giyinmiş Hataylı iki genç kız kendilerini İstasyon meydanında Mustafa Kemal'in önüne atarlar ve Fransız işgalindeki Hatay'ı da kurtarmasını isterler. Mustafa Kemal, iki kıza günü gelince Hatay'ı kurtaracağına söz vermiştir. Ancak yıl 1938'e geldiği halde bu sözünü yerine getirememiştir. Mustafa Kemal hastadır, halkına verdiği her

sözü yerine getirdiği halde, Hataylı kızlara verdiği sözü henüz yerine getirememiştir. “Ordu güneye!..” emrini verir, kendisi de trene binip Adana’ya hareket eder. Atatürk orduyu Adana Atatürk Parkı'nın bulunduğu yerde teftiş eder. Tüm Dünya ajansları Türkiye ile Fransa arasında çıkacak savaşı yazmakta ve vermektedir.

Halkı motive etmek için Adana Halk evinde dönemin ünlü şairleri coşturucu şiirler okumaktadırlar. Katılanlar içinde ünlü şair Behçet Kemal Çağlar da vardır. Şiirler okuyan şairlerin hepsi erkektir. O anda herkesi şaşkırtan bir Türkmen kızı Hasibe Hatun da sahneye çıkar ve irticalen aşağıdaki şiiri okur.

Koca yavuz gelmiş deryada yüzer
Atarsa topları orduyu bozar
Eline geçersen hizaya dizer
Teslim et Hatay’ı çekil Fransız

Yavuz gelmiş dağlar gibi oturur
Atarsa topları ocak batırır
Seni tutar Atatürk’e götürür
Teslim et Hatay’ı çekil Fransız

Dünyayı tutmadan topların sesi
Şahana benziyor Türk’ün pençesi
Sokağa düşmeden düşman kellesi
Teslim et Hatay’ı çekil Fransız

Allah izin verir toplar atarsam
Emir ile muradıma yetersem
İki kulağını birden çatarsam
Hiç elimden kurtulaman Fransız

Candarmalar gelir martini yağlar
Topçular gelmişte topunu teğler
Atarsam topları ananız ağlar
Teslim et Hatay’ı çekil Fransız

Babandan mı kaldı şer misin bana
Niçin vatanımı vereyim sana
Canım hayatımı koydum ben buna
Teslim et Hatay’ı çekil Fransız

Şiir bitene kadar salonda bulunanlar pür dikkat ve hayranlıkla Hasibe Hatun'ı dinler. Şiir bittikten sonra güncel Hatay duyarlılığını bu kadar net ifade eden Hasibe Hatun için, alkış sesinden adeta sahne yıkılır. Hasibe Hatun sahneden indikten sonra orada bulunan Âşık Hüseyin:

“Bir kadın geldi de Hasibe Hatun

Bu nasıl kadın da erkekten metin.” dizelerini söylerler.

Hatay Fransızlardan alınır. Babam, Hatay'a ilk giren bölüğün içinde takım komutanı ve çavuştur. Türk askerinin Hatay'a girerken duyduğu coşkuyu anlatırken o günleri yeniden yaşar.

Hasibe Hatun, yalnızca ağıt türünde değil, güzelleme, destan, taşlama ve atışma türlerinde de ustadır.

Bayındırlı köyünden Çoban Kâhya'nın kızı Behice de şairdir. Hasibe Hatun ile Behice Batur, horozlar üzerinden atışma yaparlar. Hasibe Hatun, kendisinden yaşça küçük olan Behice Batur'a misafir gelir. Behice Hanım'ın çal ve kırmızı horozları döğüşür. Çal horoz, kırmızı horozun gözünü kör eder. Hasibe ve Behice Hatunlar da horozlar üzerinden atışma yaparlar. Hasibe Hatun, çal horozu, Behice Hatun da kırmızı horozu destekler. Döven çal horozdur.

Hasibe Hatun:

İndirin beri indirin

Bakayım şöyle döndürün

Buna beyit söylenir mi

Kesin bana pay gönderin

Behice Batur:

Bu sözün bana dokundu

Teyze söylemiyon haklı

Eğer sen pay istiyorsan

Yarın kestireyim toklu

Hasibe Hatun:

Ben toklu etini yemem

Horoz etinden isterim

Böyle kör horoz yaşamaz

Yarın doktora gösterin

Behice Batur:

Ne översin çal horozu
Nasıl olsa yıktırırım
Körlük yiğide kusur mu
Doğan gözü taktırırım

Hasibe Hatun:

Söylenir cesurun sözü
Yiğide verirler kızı
Çatal yürekli çal horoz
Vurunca çıkarmış gözü

Behice Batur:

Çal horoz da kötü durur
Kanatları düşük yürür
Bozun ne kıymeti var ki
Herkes kızı soya verir

Hasibe Hatun:

Horoz gayet düşünüyor
Bu körlükten ölür'mola
Doktor muayene etse
Kör derdinden bilir'mola

Behice Batur:

Öyle olur böyle olur
Çekilecek başa gelir
Eğer ömrü kısa ise
Doktor baksa yine ölür

Hasibe Hatun:

Ben bu gün gitmem buradan
Horozun ölür yaradan
Neden boz deyip duruyon
Ateş eskiden haneden

Behice Batur:

Ateş eskiden haneden
Kalliođlu ona yaren
Horoz ile ölçülür mü
Söyler onu bilen gören

Hasibe Hatun:

Horozun donu kırmızı
Size çokça etmiş nazı
Ben sözümü bitiriyom
Sen de bitir bacım kızı

Behice Batur:

Horoz döner geze geze
Tatlı canı çeker ceza
Aslan d'olsa, kaplan d'olsa
Allah'tan gelmez mi kaza.

(Behice Batur Anısına-şiiirler-kitabından alınmıştır.)

Hasibe Hatun, Çukurova ve Andırın Ağalarının, eşkiyaya hamilik ediyor, gerekçesiyle yakalanıp Diyarbakır'a sürgün edildiği dönemde, " Eşkiya hamisi" olarak Müfreze komutanına şikâyet edilir.

Müfreze komutanı Binbaşı Nazmi Bey, (Nazmi Sevgen) Çukurova ile birlikte devlet otoritesini sağlamak için 200 kişilik bir jandarma müfrezesi ile Andırın'a da gelir ve bugünkü kaymakamlık binasının bulunduğu yerdeki ilkokul binasını karargâh olarak kullanır. Kasımağa Konağı'nın avlusuna çadır kuran müfreze askerleri, Andırın'a yerleşir. Hikâyeyi Bayazıtöğlu Musa Bey'in 86 yaşındaki kızı, Hanife Hatun'dan dinledim.

Hanife Hatun, o günlerde 8 yaşında çocukmuş. "Kasımağa Konağı'na yerleşen askerler, elleriyle çamaşır yıkar, biz de seyrederdik. " diyor ve anlatıyor:

Andırın eşkiyalarından Muhittin ve Ilık Mehmet, Tokmaklı–Kesim kuzeyindeki kır kayalığıtaki çatışmada müfreze jandarmalarından ikisini şehit ederler. Takibi bırakmayan Nazmi Bey komutasındaki müfreze, Eşkiya Muhittin'i Ceyhan Nehri kenarında vurarak öldürür. Arkadaşı Ilık Mehmet'i sağ yakalarlar. Muhittin'in kafasını keserek Anacık köyünden Yünlü Mustafa'ya verirler ve o kelleyi Andırın'a götürmesini söylerler.

Yünlü Mustafa, Eşkiya Muhittin'in kesik başını heybenin bir gözüne koyar, kokmaması için de üzerine Ceyhan kıyısından kum doldurur. Eşkiya Muhittin'in kesik başını, Andırın'a teslim eder. Sağ yakalanan İlık Mehmet'in üstündeki giyitleri soyulur ve ölen arkadaşı, Muhittin'in kesik başı kucağına verilerek önce fotoğrafı çekilir, sonra da ibret-i âlem için Andırın'ın içinde kırbaçla vura vura dolaştırılır. Olayın gerisini Hanife Hatun'dan dinleyelim: "Biz damın başında arkadaşlarımızla sek sek oynuyorduk. Kucağındaki kesik başla birlikte çırılçıplak bir adamı sırtına vura vura dolaştırıyorlardı. Biz çocuklar da oyunu bırakıp seyretmeye başladık, Tufan Paşa'nın çete komutanlarından olan babam Musa Bey, kız çocukları çıplak adamı seyreder mi diyerek biz kızları içeriye kovaladı." dedi. Hanife Hatun, devamla şu ayrıntıları da anlattı. Şimdiki Kışla Bahçesinin olduğu yere, bir kişinin çömelerek durabileceği engin ve daracık çadırlar kuruldu. O çadırlara "katlan" çadırı denirmiş. Kimse içinde bir-iki saatten fazla kalamazmış. Eşkiya hamileri yakalanıp o çadırlara tıklılır ve beslediği eşkiyayı getirtmeden, bırakılmamış.

İşte o günlerde, Binbaşı Nazmi Bey'e, Hasibe Hatun, eşkiya hamisidir, onlara ekmek, yemek veriyor diye, şikâyet ederler. Nazmi Bey, Hasibe Hatun'u mevcutlu olarak getirtir. Dilbaz ve ferasetli Hasibe Hatun, Nazmi Bey'in özel yaşamına ilişkin nerelidir, eşi nerede oturuyor, çocuğu var mı gibi bilgileri önceden öğrenir. Nazmi Bey'in huzuruna varır varmaz, bir şey sormasına meydan vermeden, dilinin kıvraklığı ve işleklığı ile söylemeye başlar:

Binbaşı beni istemiş
İçimde oynar yüreğim
Altı yetim anasıyım
Acep ben neye gereğim

Binbaşı gelmiş deyince
Bir şifa geldi canıma
Beyim seni kavuştursun
İzmir'de kalan hanım

Hanım hanımların hası
Başında da altın tası
Beyim eşkiyalar tuttu
Silindi gönlümün yası

Çete mektebe dizildi
Nutuk atıyor binbaşı
Haydin hareket deyince
Döküldü gözlerin yaşı

Yalınızı yetiresin
Duldasına oturasın
Koc'ahmedi tuttura da
Şerefinen getiresin

Beyim işin övüştürsün
Karlı dağlar savuştursun
İzmir'deki tek kızına
Mevlam seni kavuştursun

Gelmeye cüret edemem
Ben bir aile resiyim
Kal desen de kalamam ki
Altı yetim anasıyım

Toygun Nazmi Bey'im Toygun
Hanımı kendine uygun
Eşkıyaları getirtmiş
Kimi kelle, kimi soygun
Zorunan alıyor ekmek
Yok dersek vuruyor tokmak
Yüzümüzü azgın görse
Var bunda da hañçer sokmak

Hasibe Hatun, Binbaşı'ya eşkıyalara ekmek, yemek verdiğini inkar etmiyor ama bunu çaresizlikten ve kendilerini koruyacak güçlerinin bulunmamasından kaynaklandığını, yoksa devlet otoritesine baş kaldırmak gibi bir niyetlerinin olmadığını vurguluyor.

Kendisi de bir gönül adamı olan Binbaşı Nazmi Sevgen, Hasibe Hatun'u serbest bırakır ve takdir eder.

Hasibe Hatun, kızı Hayriye'nin acısını unutmamışken bu kez de nişanlı kızı Hatice'yi kaybeder ki Hatice dünyalar güzeldir. Alını yeşilini kuşanmadan ölen genç ölümlere yürek dayanmaz ki hele de bu yürek Hasibe Hatun gibi duyarlıysa...Hatice'ye ağıt yakarken ağıtlarla uğurladığı Hayriye'sini de anmadan edebilir mi...

HATİCE'NİN AĞIDI

Öksüz dedirmem yavruma
Halay çekeceğim biraz
Hayriye'mi biliniz mi
Yüz gülgülü dudak kiraz

Vallahi yalan deęilim
Bir kız yitirdim birinci
Hayriye'mi biliniz mi
Dudak kiraz diřler inci

Pırtısı bohçada solan
Cehizi sandıkta kalan
Kimise karşıma çıksın
Nişanlıyken kızı ölen

Aman çatladım çatladım
Dört bohçayı bir katladım
Benim analığım batsın
Çehiz sandığı kitledim

Abdullah'a bir şey demem
Onun da akılı şaştı
Kızımın Salı gelince
Saęmeninen doldu tařtı

Andırın'dan atlı geldi
Düğün kurun edin ziynet
Amanın düğün mü kurdum
Top top olmuş bakar millet

Dostum olanlar görmesin
Ben usandım kara yastan
Bekir'in eline verdim
Kara manto pembe fistan

Sürmedi dünya demini
Almadı gönlüm gamını
Hatice diye çağırdım
Vermedi atın gemini.